

שער רביעי שער הבטחון

הקדמה

בבטחון על האלהים יתברך וזה פתח השער

אמר המחבר, מפני שקדם מאמרנו בחיוב קבלת עבודת^א האלהים, ראיתי להביא אחריו מה שהוא צריך^ב יותר מכל הדברים לעובד האלהים ית', והוא הבטחון עליו בכל דבריו, בעבור מה שיש בו מן התועלויות הגדולות בענין התורה^ג ובענין העולם.

ותועלותיו בו בתורתו^ד, מהם מנוחת נפשו ובטחונו על אלהיו יתברך, כמו שהעבד חייב לבטוח על אדוניו, מפני שאם איננו בוטח באלהים בוטח בזולתו, ומי שבוטח בזולת ה', מסיר האלהים השגחתו מעליו^ה, ומניח אותו ביד מי שבטח עליו. ויהיה כמל' שנאמר בו (ירמיה ב יג) כִּי שָׁתִּימָה רַעוֹת עֲשֵׂה עָמִי אֲתִי עֲזָבוּ מְקוֹר מַיִם חַיִּים לְחֻצַּב לָהֶם פְּאֵרוֹת נִשְׁפְּרוּ [אֲשֶׁר לֹא יָכֻלוּ הַמַּיִם]. ואמר (תהלים קו כ) וַיְמִירוּ אֶת פְּבֹדֵם בְּתַבְנִית שׁוֹר אֲכָל עֵשָׂב. ואמר הכתוב (ירמיה יז ז) בְּרוּךְ הַגִּבֹּר אֲשֶׁר יִבְטַח בְּה' וְהָיָה ה' מְבֹטָחוֹ. ואמר (תהלים מ ה) אֲשֶׁר־י הַגִּבֹּר אֲשֶׁר שָׁם ה' מְבֹטָחוֹ וְלֹא פָנָה אֶל רְהָבִים וְשֹׁטֵי כָזָב. ואמר (ירמיה יז ה) [פֶּה אָמַר ה'] אֲרוּר הַגִּבֹּר אֲשֶׁר יִבְטַח בְּאָדָם וְשָׁם בְּשׂוֹר זָרְעוֹ וּמִן ה' יִסוּר לְבוֹ.

ואם יבטח על חכמתו ותחבולותיו וכח גופו והשתדלותו, ייגע לריק^ו ויחלש כחו ותקצר תחבולתו מהשיג חפצו, כמ"ש הכתוב (איוב ה יג) לְכֹד חֲכָמִים בְּעֶרְמָם [וְעֲצַת נְפֹתָיִם נִמְהָרָה]. ואמר (קהלת ט יא) שְׂכָתִי וְרָאָה תַחַת הַשָּׁמַיִם כִּי לֹא לְקָלִים הַמְרוּץ וְלֹא לְגִבּוֹרִים הַמְלַחֲמָה [וְגַם לֹא לְחֲכָמִים לָחֶם וְגַם לֹא לְנַבְנִים עֵשֶׂר וְגַם לֹא לַיְדָעִים חֵן כִּי עֵת וְפָגַע יִקְרָה אֶת כֻּלָּם]. ואמר (תהלים לד יא) כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעִבוּ וְדָרְשׁוּ ה' [לֹא יִחְסְרוּ כָל טוֹב]. ואם יבטח ברוב עשרו, יוסר ממנו וישאר לזולתו, כמ"ש (איוב כו יט) עֲשִׂיר יִשְׁכַּב וְלֹא יֵאֱסָף עֵינָיו פֶּקַח וְאֵינָנוּ. ואמר (משלי כג ד) אֵל תִּיַּגַע לְהַעֲשִׂיר מִבִּינְתֶּךָ חֲדָל. ואמר (שם ה) הִתְעוּף {הִתְעוּף} עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינָנוּ {כִּי עֲשֵׂה יַעֲשֵׂה לּוֹ כְּנַפִּים כְּנֶשֶׁר וְעֵיף {יַעוּף} הַשָּׁמַיִם}. ואמר (ירמיה יז יא) [קִרָא דָגֵר וְלֹא יִלְדֹּת עֲשֵׂה עֲשֶׂר וְלֹא בְמִשְׁפָּט] בְּחֻצֵי יָמֹ {יָמִיו} יַעֲזָבוּ וּבְאֲחֵרֵיתוֹ יִהְיֶה נְבָל.

או תמנע ממנו הנאתו בו, כאשר אמר החכם (קהלת ו ב) [אִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן לוֹ הָאֱלֹהִים עֲשֶׂר וּנְכָסִים וְכָבוֹד וְאֵינָנוּ חֶסֶד לְנַפְשׁוֹ מִכָּל אֲשֶׁר יִתְּנֶנּוּ] וְלֹא יִשְׁלִיטֵנוּ הָאֱלֹהִים [לְאָכֹל מִמֶּנּוּ כִּי אִישׁ נִכְרִי יֵאָכְלֵנוּ זֶה הֶבֶל וְחֲלֵי רַע הוּא], ויהיה אצלו פקדון ששומר אותו מן הפגעים עד שישוב למי שהוא ראוי לו, כמ"ש (שם ב כו) [כִּי לְאָדָם שְׂטוּב לְפָנָיו נִתֵּן חֲכָמָה וְדַעַת וְשִׂמְחָה] וְלַחֹטֵא נִתֵּן עֲנָן לְאֶסּוֹף וְלְכָנוּס לְתַת לְטוֹב לְפָנֵי הָאֱלֹהִים [גַּם זֶה הֶבֶל וְרַעוּת רוּחַ]. ואמר (איוב כז יז) יָכִין וְצַדִּיק יִלְבֹּשׁ וְכֶסֶף נָקִי יִחְלַק. ואפשר שיהיה הממון סיבת רעתו ואבדן נפשו, כמ"ה (קהלת ה יב) יֵשׁ רַעַה חוֹלָה רְאִיתִי תַחַת הַשָּׁמַיִם עֲשֶׂר שְׁמוֹר לְבַעֲלָיו לְרַעְתּוֹ.

^א משמעת.

^ב החמור.

^ג הדת

^ד צדקו.

^ה היינו שהשגחתו ית' עליו בפרטות הוא בסתר ולא בגלוי (א' מהמשגיחים בשם ר' ירוחם).

היינו הסעייתא דשמיא הוא רק כפי הבטחון (מכתב מאליהו ח"ג 84), היינו שהאדם לא יזכה לניסים אלא רק לטבע, שהנהגה עם האדם היא בדיוק לפי אותה הבחינה שבתוך תחום השגתו וכאשר מדרגתו בבחינת עולם דלמטה מתנהגים עמו בהנהגה של אותה הבחינה (מכתב מאליהו שם ח"ג עמוד 242), נס מתגלה רק למי שמדרגתו לראות את יד ה' גם במקום שידו מכוסה מבלי זה אי אפשר להגיע לגילוי של השגחה פרטית (מכתב מאליהו ח"ד 121).

^ו צדקת

^ז "ואם יבטח על חכמתו" נמחק, ובמקומו איתא "ומי שבוטח על עולמו".

^ח "ייגע לריק" נמחק, ובמקומו איתא "ימסרהו ה' ביד עולמו ואז יתאכזב מיגיעו".

^ט פי' רש"י ולא ילד - הקורא הזה מושך אחריו אפרוחים שלא ילד. דגר - ציפצוף שמצפצף העוף בקולו למשוך אפרוחין אחריו ואלו שהקורא דגר לא ילכו אחריו משיגדלו שאינם מינו כן עושה עושר ולא במשפט.

ומהם^א, שהבוטח באלהים יביאנו הבטחתו עליו שלא יעבוד^ב זולתו, ושלא יקוה לאיש, ולא ייחל לבני אדם, ולא יעבדם להתרצות אליהם, ולא יחניף להם ולא יסכים עמם בבלתי עבודת האלהים^ג. ולא יפחידו ענינם^ד, ולא יירא ממחלקותם^ה, אבל יתפשט מבגדי טובותם וטורח^ו הודאתם וחובת תגמולם. ואם יוכיח אותם לא יזהר בכבודם^ז, ואם יכלימם לא יבוש מהם, ולא ייפה להם השקר^ח, כמ"ש הנביא (ישעיה נ ז) ואדני יהו"ה יעזר לי על פן לא נכלמתי על פן שקמתי פני פחלמיש ואדע פי לא אבוש. ואמר (יחזקאל ב ו) [ואתה בן אדם] אל תירא מהם ומדברייהם אל תירא [פי סרבים וסלונים אותך ואל עקרבאים אתה יושב מדברייהם אל תירא ומפניהם אל תחת פי בית קרי המה], ואמר (שם) מדבירהם אל תירא, ומפניהם אל תחת. ואמר (ירמיה א ח) אל תירא מפניהם [פי אתך אני להצלה נאם יהו"ה]. ואמר (שם יז) [ואתה תאזר מתניך וקמת ודברת אליהם את כל אשר אנכי אצנך] אל תחת מפניהם [פן אחתך לפניהם]. ואמר (יחזקאל ג ט) פשמיר חזק מצר נתימי מצחק [לא תירא אותם ולא תחת מפניהם פי בית קרי המה].

ומהם, שהבוטח באלהים יביאנו בטחונו לפנות את לבו^ט מעניני העולם וליחד לבבו לעניני העבודה, ויהיה^י דומה במנוחת נפשו ורוחב לבו^{יב} ומעוט דאגתו לעניני עולמו^{יג} לבעל האלכימיא^{יד}, והוא היודע להפך הכסף לזהב, והנחשת והבדיל לכסף, על ידי חכמה ומעשה. ועוד כי הבוטח באלהים יש לו עליו יתרון בעשרה דברים^{טז}.

תחלתם, שבעל הכימיא^ה צריך לדברים מיוחדים למלאכה, לא יוגמר לו דבר^{טז} זולתם, ולא ימצאם בכל עת ובכל מקום. והבוטח באלהים טרפו^{טז} מובטח לו מכל סיבה מסיבות העולם, כמ"ש הכתוב (דברים ח ג) [ויצענך וירעבך ויאכלך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבתך] למען הודיעך פי לא על הלחם לבדו יחיה האדם [פי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם] וגו', כי הסיבות אינן נבצרות^{יז} ממנו בכל עת ובכל מקום כאשר ידעת מדבר^{יח} אליהו עם העורבים^{יט}, ועם האשה האלמנה^כ, ועוגת רצים^{כא}, וצפחת

^א היינו מעלה בבטחון.

^ב להיכנע

^ג "ולא ייחל לבני אדם, ולא יעבדם להתרצות אליהם, ולא יחניף להם ולא יסכים עמם צלתי עבודת האלהים" נמחק, ובמקומו איתא "ולכן לא יכנע להם ולא יחזר אחריהם ולא יתלזה עמם שלא בעבודת ה'".

^ד "יפחידו ענינם" נמחק ובמקומו איתא "יחוש להם".

^ה מלחלוק עליהם.

^ו וחובת.

^ז "יזהר בכבודם" נמחק, ובמקומו איתא "ישמר בהם".

^ח ולא ייפה להם השקר נמחק, ובמקומו איתא "ולא יסבח בעיניהם את השוא שזידם"

^ט מחשבותיו

^י וליחד לבבו לעניני העבודה נמחק, ובמקומו איתא "ולטהר את נפשו במעשה המשמעת".

^{יא} ואז יהיה.

^{יב} ורוחב לבו נמחק ובמקומו איתא "ושלות מחשבותיו"

^{יג} עולם הזה

^{יד} והוא היודע להפך הכסף לזהב, והנחשת והבדיל לכסף, על ידי חכמה ומעשה. ועוד כי הבוטח באלהים יש לו עליו יתרון בעשרה דברים נמחק, ובמקומו איתא "אשר הגיע לחקר אמתתו צמדע ובמעשה ואם היה צמחונו חזק על ה' הרי אז יעדף עליו בעשרה דברים".

^{טו} יוגמר לו דבר נמחק, ובמקומו איתא יעלה בידו מאומה.

^{טז} מזונו.

^{יז} נבצרות ממנו נמחק, ובמקומו איתא תיעדרנה לו.

^{יח} מפרשת.

^{יט} מלכים א' יז ד.

^כ היינו שכל זה בזכות הבטחון שלו (אחד מהמשגיחים).

^{כא} שם יט.

^{כב} שם טו ו.

חובות הלכות

המים^א, ודבר^ב עובדיהו עם הנביאים שאמר (מלכים א יח יג) [הלא הגד לאדני את אשר עשיתי בהרג איזבל את נביאי ה'] ואחבא מנביאי ה' מאה איש חמשים חמשים איש במערה ואכלכלם לחם ומים, ואמר (תהלים לד יא) כפירים רשו ורעבו ודרשי ה' לא יחסרו כל טוב, ואמר (שם י) יראו את ה' קדשו כי אין מחסור ליראיו.

והשני, כי בעל הכימא"ה צריך למעשים ולמלאכות, לא ישלם לו חפצו זולתם^ג, ואפשר שימיתוהו ריחם ועשנם עם התמדת העבודה ואורך היגיעה בהם לילה ויומם. והבוטח בא"ל בבטחה מהפגעים, ולבו בטוח ממצוא הרעות^ד, וכל אשר יבואנו^ה מאת האלהים יהיה לו לששון ולשמחה. וטרפו^ו בא אליו במנוחה וההשקט ושלוה^ז, כמ"ש (שם כג ב) בנאות דשא ירביצני על מי מנחות ינהלני. והשלישי, כי בעל הכימא"ה אינו מאמין^ח על סודו זולתו, מיראתו על נפשו. והבוטח באלהים איננו ירא^ט משום אדם בבטחוננו^י, אבל^{יא} הוא מתפאר בו, כמ"ש דוד המלך עליו השלום (שם נו יב) באלהים בטחתי לא אירא מה יעשה אדם לי.

והרביעי, כי בעל הכימא"ה אינו נמלט מהזמין מהזהב והכסף הרבה לעת צרכו, או שלא יזמין מהם כלום אלא כפי שיספיק לזמן מועט. ואם יזמין ממנו הרבה יהיה כל ימיו מפחד על נפשו שלא^{יב} יאבד ממנו, בעניני^{יג} סיבות האבדה. ולא ישקוט^{יד} לבו ולא תנוח^{טו} נפשו מפחדו עליו מהמלך והעם. ואם לא יזמין מהם אלא למלאות מחסורו זמן^{טז} מועט, אפשר שיבצר^{יז} ממנו המעשה בעת הצורך הגדול אליו^{יח} מפני המנע סיבות מסיבותיו ממנו. והבוטח באלהים בטחוננו חזק באלהיו שיטריף^{יט} אותו כרצונו בעת שירצה, ובמקום שירצה, כאשר יטריף^כ העובר ברחם אמו והאפרוח בתוך הביצה, אשר אין בה מקום מפולש להכנס אליו ממנו דבר מחוצה^{כא}. והעוף באויר והדגים במים והנמלה הקטנה עם חלישותה, ויבצר הטרף^{כב} מהארי עם תקפו^{כג} בקצת הימים^{כד}, כמ"ש (שם לד יא) כפירים רשו ורעבו ודרשי ה' לא

^א שם יח יג.

^ב ופרשת.

^ג לא יצליח להשלים רצונו ללא המעישם והמלאכות האלה.

^ד ולבו בטוח ממאור הרעות נמחק ובמקומו איתא ובשלות מחשבה מחלות הכרות.

^ה שיבוא עליו.

^ו לתאות נפש

^ז ומזונו.

^ח בזמנוחה וההשקט ושלוה נמחק, ובמקומו איתא כלב שקט ומנוחה ונחת.

^ט אינו מאמין נמחק ובמקומו איתא חושש לגלות

^י על בטחוננו (נוסף).

^{יא} נמחק

^{יב} אלא

^{יג} על נפשו שלא נמחק בזמנו איתא פן

^{יד} במיני

^{טו} ינוח

^{טז} ישקוט

^{יז} מחסורו זמן נמחק ובמקומו איתא כרכו לזמן

^{יח} אפשר שיבצר נמחק, ובמקומו איתא שמה יבצר

^{יט} המעשה בעת הצורך הגדול אליו נמחק ובמקומו איתא לעשות לדבר ההכרחי ביותר שהו אזקוק לו.

^כ שיכלכל

^{כא} מכלכל.

^{כב} מקום מפולש להכנס אליו ממנו דבר מחוצה נמחק ובמקומו איתא מעבד אליו מבחון

^{כג} המזון.

^{כד} עם תקפו נמחק

^{כה} על אף כחו (נוסף).

יְחַסְרוּ כָּל טוֹב, ואמר (משלי י ג) לֹא יִרְעִיב ה' נַפֶּשׁ צַדִּיק [וְהַנּוֹת רְשָׁעִים יְהַדִּיף], ואמר (תהלים לז כה) נַעַר הַיְיִתִּי גַם זִקְנָתִי וְלֹא רְאִיתִי צַדִּיק נֶעְזֵב וְזָרְעוֹ מִבֶּקֶשׁ לָחֶם.

והחמישי שבעל הכימא"ה תחת יראה ופחד על מלאכתו מן הגדול^א ועד הקטן שבעם. והבוטח באלהים ייראוהו הגדולים^ב ונכבדי בני אדם, אף החיות והאבנים^ג מבקשים רצונו, כמ"ש במזמור יושב בסתר עליון (שם צא) עד אחריתו, ואמר (איוב ה יט-כ) בְּשֵׁשׁ צְרוֹת יִצְיִלְךָ וּבִשְׁבַע לֹא יִגַע בְּךָ רַע בְּרָעַב פְּדֶךָ מְמוֹת [וּבְמִלְחָמָה מִיַּד חָרָב], עד סוף הענין.

והששי, שבעל הכימא"ה אינו בטוח מהחליים והמדויים שמערבבין^ד עליו שמחתו בעשרו, ואינם^ה מניחין אותו ליהנות ממה שיש לו, ולא להתענג במה שהשיגה ידו. והבוטח בה' בטוח מן המדויים והחליים אלא על דרך הכפרה, או על דרך התמורה^ו, כמה שכתוב (ישעיה מ ל) וַיַּעֲפוּ נְעָרִים וַיִּגְעוּ וּבְחוּרִים פְּשׁוּל יִפְשְׁלוּ, ואמר (שם לא) וְקוֹי ה' יִחְלִיפוּ כַח [יַעֲלוּ אֲבָר פְּנֵשָׁרִים יְרוּצוּ וְלֹא יִגְעוּ יִלְכוּ וְלֹא יִיַּעֲפוּ], ואמר (תהלים לז יז) כִּי זְרוּעוֹת רְשָׁעִים תִּשְׁבְּרָנָה [וְסוֹמֵךְ צַדִּיקִים ה'].

והשביעי, שבעל הכימא"ה אפשר שלא יגיע אל מזונו במה שיש אצלו מן הזהב והכסף מפני שלא יהיה האוכל נמצא בעירו בקצת העתים, כמה שנאמר (יחזקאל ז יט) כִּסְפִים בַּחוּצוֹת יִשְׁלִיכוּ [וְזָהָב לְגִדָּה יִהְיֶה כִּסְפִים וְזָהָב לֹא יוּכַל לְהַצִּילָם בְּיוֹם עֲבָרָתָהּ נִפְשָׁם לֹא יִשְׁבְּעוּ וּמַעֲיָהֶם לֹא יִמְלֹאוּ כִּי מִכְשׁוֹל עֹנֵם הָיָה], ואמר (צפניה א יח) גַּם כִּסְפִים גַּם זָהָב לֹא יוּכַל לְהַצִּילָם [בְּיוֹם עֲבָרָתָהּ וּבְאֵשׁ קִנְאָתוֹ תִּאָּכַל כָּל הָאָרֶץ כִּי כָּלָה אֶף נִבְהָלָה יַעֲשֶׂה אֵת כָּל יִשְׂרָאֵל הָאָרֶץ]. והבוטח בה' לא יבצר^ז ממנו מזונו בכל עת ובכל מקום עד סוף ימיו, כמ"ש (איוב ה כ) בְּרָעַב פְּדֶךָ מְמוֹת [וּבְמִלְחָמָה מִיַּד חָרָב], ואמר (תהלים כג א-ב) [מְזִמּוֹר לְדוֹד] ה' רַעִי לֹא אֶחָסֵר [בְּנֵאוֹת דָּשָׁא יִרְבִּיצָנִי עַל מִי מְנַחוֹת יִנְהַלְנִי], (שם לז יט) לֹא יִבְשׁוּ בַעַת רַעַה וּבִימֵי רַעֲבוֹן יִשְׁבְּעוּ.

והשמיני שבעל הכימא"ה אינו מתעכב בשום מקום מיראתו שמא יתגלה סודו. והבוטח באלהים בבטחה בארצו ובמנוחת נפש במקומו, כמ"ש (שם ג) בְּטַח בַּה' וַעֲשֶׂה טוֹב שְׂכָן אֲרָץ וְרַעַה אֲמוֹנָה. ואמר (שם כט) צַדִּיקִים יִרְשׁוּ אֲרָץ וַיִּשְׁכְּנוּ לְעַד עָלְיָהּ.

והתשיעי, שבעל הכימא"ה לא תלוונו הרמיה (ס"א הכימא"ה) שלו באחריתו^ח, ולא ישיג בה זולת הבטחון^ט מן הריש' והצורך לבני אדם. והבוטח בה' ילוונו גמול בטחונו בעוה"ז ולעוה"ב, כמ"ש (שם לב י) [רַבִּים מְכֹאֲבִים לְרַשָּׁע] וְהַבוֹטֵחַ בַּה' חֶסֶד יְסוֹכְבָּנוּ, ואמר (שם לא כ) מָה רַב טוֹבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירְאֶיךָ [פַּעֲלֹת לַחֲסִים בְּךָ נִגְדַת בְּנֵי אָדָם].

והעשירי, שבעל הכימא"ה אם יודע^י ענינו^{יב}, תהיה סיבת מותו, מפני שמה שהוא משתדל^{יג} וטורח בו הפך הנהגת העולם, ומנהיג הכל ישרט עליו מי שימיתהו כשאינו יודע^{יד} להעלים את סודו. והבוטח בה' כאשר יודע בטחונו יגדל בעיני הבריות ויכבדוהו בני אדם, ויתברכו בקרבתו ובראייתו, ויהיה גורם לתקנת^{טו} עירו ולדחות הפגעים מעל אנשי מקומו, כמ"ש (משלי י כה) [פְּעֻבּוֹר סוּפָה וְאֵין רַשָּׁע] וְצַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם, וכענין לוט בצוער.

^א המלך.

^ב המלכים.

^ג הבלתי הוגים עד שכאלו הדומס.

^ד המעלצבים.

^ה ואז לא יהנה.

^ו על דרך התמורה נמחה, ובמקומו איתא כדי לשלם לו.

^ז יעדר.

^ח לא תלוונו הרמיה (ס"א הכימא"ה) שלו באחריתו נמחה, ובמקומו איתא ילווהו מקצועו לעולם הבא.

^ט זולת הבטחון נמחה ובמקומו איתא בעולם הזה זולת מזונו והבטחון.

^י העניות.

^{יא} נתפרסם.

^{יב} במעשיו (נוסף).

^{יג} מתעסק.

^{יד} כשאינו יודע נמחה, בזמקומו איתא לא יכלה.

^{טו} גורם לתקנת נמחה, ובמקומו איתא סיבת הכלחת.

ומתועלת הבטחון בה' בענין התורה^א, כי הבוטח בה' אם הוא בעל ממון ימהר להוציא חובות האלהים וחובות בני אדם מממונו בנפש חפצה ורוח נדיבה^ב, ואם איננו בעל ממון יראה כי חסרון הממון טובה מטובות המקום עליו, מפני שנסתלקו מעליו החובות שהוא חייב בהם לאלהים ולבני אדם בעבורו^ג, ומיעוט^ד טרדת לבו בשמירתו והנהגתו. כמו שנאמר על אחד מן החסידים, שהיה אומר המקום יצילני מפזור הנפש. אמרו לו מה הוא פזור הנפש. אמר שיהיה לי ממון בראש כל נהר ובראש כל קרייה. והוא מה שאמרו ז"ל (&) מרבה נכסים מרבה דאגה, ואמרו (&) איזהו עשיר השמח בחלקו.^ה

ומהם כי הבוטח בה' לא ימנעו רב הממון מבטוח בה', מפני שאינו סומך על הממון, והוא בעיניו כפקדון, צווה^ו להשתמש בו על פנים מיוחדים ובענינים מיוחדים לזמן קצוב. ואם יתמיד קיומו אצלו לא יבעט בעבורו, ולא יזכור טובתו^ז למי שצווה לתת לו ממנו, ולא יבקש עליו גמול הודאה ושבח, אבל הוא מודה לבוראו יתברך אשר שמהו סיבה לטובתו, ואם יאבד הממון ממנו, לא ידאג ולא יאכל לחסרונו. אך הוא מודה לאלהיו בקחתו פקדונו מאתו כאשר הודה בנתינתו לו, וישמח בחלקו, ואיננו מבקש היזק זולתו, ולא יחמוד אדם בממונו, כמ"ש החכם (שם יג כה) צדיק אכל לשבע נפשו ויבטן רשעים תחסר.

אך תועלת הבטחון בעולם^ח, מהם מנוחת^ט הלב מן הדאגות העולמיות, והשלוח מנדנדוד הנפש^י, וצערה לחסרון תאותיה הגופיות. והוא בהשקט ובבטחה ובשלוח^{יא} בעולם הזה, כמו שכתוב (ירמיה יז ז) ברוך הגבר אשר יבטח בה' ויהיה ה' מבטחו, ואמר (שם ח) ויהיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו וילא ירא {יראה} כי יבא הם ויהיה עלהו רענן ובשנת בצורת לא ידאג וילא ימיש מעשות פרי. ומהם מנוחת הנפש^{יב} מלקת בדרכים הרחוקים^{יג}, אשר היא מכלה הגופות וממהרת השלמת ימי החיים, כמ"ש (תהלים קב כד) ענה בדרךך כחו {פחי} קצר ימי.

ונאמר על אחד מן הפרושים כי הלך אל ארץ רחוקה לבקש הטרף^{יד} בתחלת פרישותו, ופגע אדם א' מעובדי כוכבים בעיר אשר הלך אליה, אמר לו הפרוש כמה אתם בתכלית הערוץ ומעוט ההבנה בעבודתכם לכוכבים, אמר לו האמגושי, ומה אתה עובד^{טו}. אמר ליה הפרוש, אני עובד הבורא היכול המכלכל האחד המטריף^{טז} אשר אין כמוהו. אמר לו האמגושי, פעלך סותר^{טז} את דבריך. אמר ליה הפרוש, והיאך. אמר לו, אילו היה מה שאמרת^{טז} אמת, היה מטריפך^{טז} בעירך^{טז} כמו שהטריפך^{טז} הנה, ולא היית

^א צענין התורה נמחה, ובמקומו איתא יתרום ויתהדר צעניני הדת

^ב חפלה ורוח נדיבה נמחה ובמקומו יתחא נדיבה ובטוב לב.

^ג נמחה.

^ד ובגלל מיעוטו.

^ה והנה הבטוח על ה' ישיג תועלויות ההון והוא כלכלתו וינצל מטרדת לב צעל ההון ורוח לאגתו עליו כמו שאמר החכם מחוקה שנת העובד אס מעט ואס הרב היאכל והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון.

^ו נכטווה.

^ז יזכור טובתו נמחה ובמקומו איתא מתפאר בו.

^ח על ה' בעולם הזה.

^ט שקיטת.

^י העולם.

^{יא} והשלוח מנדנדוד הנפש נמחה ובמקומו איתא והמנוחה מנירוף הנפש.

^{יב} בהשקט ובבטחה ובשלוח נמחה, ובמקומו איתא נחת ורגיעה ובטחון.

^{יג} הגוף.

^{יד} שלא יעשה השתדלות יתר.

^{טו} פרנסתו.

^{טז} אור יחזקאל יראה ומוסר שכו

^{יז} היכול המכלכל האחד המטריף נמחה, ובמקומו איתא האחד המכלכל.

^{יח} פעלך סותר נמחה, ובמקומו איתא מעשך סותרים.

^{יט} שנדמה לך

טורח לבא אל ארץ רחוקה כזאת. ונפסקה טענת הפרוש ושב לארצו וקבל הפרישות מן העת ההיא ולא יצא מעירו^א אח"כ.

ומהם מנוחת הנפש והגוף מן המעשים הקשים והמלאכות המיגעות את הגופות, ועזוב עבודת המלכים וחוקיהם^ה, וחמוס אנשיהם. והבוטח בה' הוא תובע מסיבות הטרף^ו, מה שיש בו יותר מנוחה לגופו, ושם טוב לו, ופנאי ללבו, ומה שהוא מפיק יותר^ז לחובות תורתו, עם יותר אמונתו^ח, כי הסיבה לא הוסיף לו בחוקו^ט, ולא תחסרהו ממנו מאומה, אלא בגזרת האלהים ית' כמ"ש (שם עה ז) פ' לא ממוצא וממערב ולא ממדבר הרים, כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים. ואמר (שם כג) [מזמור לְדָוִד ה' רָעִי לֹא אֶחָסֵר] בְּנֵאוֹת דָּשָׁא יִרְפִּיצֵנִי עַל מֵי מְנַחֹת יִנְהַלְנִי.

ומהם מיעוט צער נפשו במסחר, אם יתעכב אצלו או פרקמטיא, או אם לא יוכל לגבות חובו, או אם יפגעהו חולי גופו מפני שהוא יודע כי הבורא יתברך מתקן ענינו^י יותר ממנו, ובוחר לו טוב יותר ממה שהוא בוחר לעצמו, כמ"ש (שם סב ו) אָף לְאֱלֹהִים דּוֹמֵי נַפְשֵׁי פִי מִמֶּנּוּ תִקְוֶתִי.

ומהם שמחתו בכל ענין שיעתיקהו אליו. ואם^כ יהיה כנגד^כ טבעו מפני בטחונו באלהים שלא יעשה לו אלא הטוב לו בכל ענין, כאשר תעשה^ל האם החומלת לבנה ברחיצתו וחתולו וקשירתו והתרתו על כרחו, כמ"ש דוד ע"ה (שם קלא ב) אִם לֹא שׁוֹיֵתִי וְדוֹמְמֵתִי נַפְשֵׁי פִגְמָל עָלַי אִמּוֹ פִגְמָל עָלַי נַפְשֵׁי^מ.

וכיון שבארתי מתועלות הבטחון באלהים והנאותיו בתורה^נ ובעולם מה שנודמן לי, אבאר עתה מענין הבטחון ז' דברים: אחד מהם, מה הוא הבטחון. והשני, בסבות הבטחון על הברואים. והשלישי, בבאור ההקדמות אשר בעבורם יתחייבו הבטחון באלהים וחיוב העסק בסיבות. והרביעי, בבאור הדברים אשר בהם יהיה הבטחון וחיוב שבחו וגנותו בהם^ס. והחמישי, בהפרש שיש בין עסק הבוטח באלהים בסבות הטרף^ס ובין עסק מי שאינו בוטח באלהים בהם. והששי, בביאור אופני חיוב גנות דעת האומרים באריכות^פ התאות בעולם, ומיחלים^פ נפשותם בקבלת עבודת^פ האלהים כשיגיעו^פ לחפצם בו^פ, והם

^ה מפרנסך.

^ו אור יחזקאל מכתבים קכח ריג רמג

^ז שיפרנסך

^ח נמחק.

^ה עבודת המלכים וחוקיהם נמחק, ובמקומו איתא קבלת שרות המלכים במסיהם.

^ו תובע מסיבות הטרף נמחק, ובמקומו איתא נטפל לאחד מסבות הפרנסה אלא.

^ז ושם טוב לו, ופנאי ללבו, ומה שהוא מפיק יותר נמחק, ובמקומו איתא ומכבד את מעמדו וקל למחשבתו ואינו מטרידו מלקיים

^ח יותר אמונתו נמחק, ובמקומו איתא ידיעתו הברורה.

^ט צפרנסתו

^י טרדת

^י מתקן ענינו נמחק, בזמקומו איתא חכם בעניניו

^כ אפילו

^כ בכל ענין שיעתיקהו אליו. ואם^כ יהיה כנגד נמחק, ובמקומו איתא בכל מצב שהוא עובר אליו ואע"פ שהוא נגד.

^ל כמו שיעשה

^מ לכן מתחילים בשער הבחינה כדי להכיר ואז מובן הבטחון

^נ והנאותיו בתורה נמחק, ובמקומו איתא ותועלותיו בעניני הדת.

^ס בדברים

^פ שבחו וגנותו בהם נמחק ובמקומו איתא טור ורע שבהם

^פ הפרנסה.

^פ האומרים צאריכות נמחק, בזמקומו איתא הסוכרים משיכות.

^כ ומרגיעים

^כ משמעת.

^כ כשיקונו.

^כ כאשר יקבלו התאוה אז יעבדו.

חובות הלבבות

בעלי המשכונות. והשביעי, במפסידי הבטחון באלהים, וכל מה שצריך לדבר בענין הבטחון ולקצר בחלקיו.

פרק א

אך^א מהות הבטחון הוא מנוחת נפש הבוטח^ב, ושיהיה לבו סמוך על מי שבטח עליו, שיעשה הטוב^ג והנכון לו בענין אשר יבטח עליו כפי יכלתו ודעתו^ד, במה שמפיק טובתו^ה. אבל העיקר אשר בעבור יהיה הבטחון מן הבוטח ואם יפקד^ו ולא^ז ימצא הבטחון, הוא שיהיה לבו^ח בטוח במי שיבטח בו שיקיים מה שאמר ויעשה מה שערב^ט ויחשוב עליו הטוב^י במה שלא התנה לו ולא ערב עשוהו^{יא} שיעשהו נדבה וחסד:

פרק ב

אך הסיבות אשר בהן יתכן הבטחון מהבוטח על הברואים הן שבע. אחת, מהן הרחמים והחמלה^א והאהבה, כי האדם כשהוא יודע בחבירו שהוא מרחם וחומל עליו יבטח^ב בו ותנוח נפשו^ג עליו כל מה שיטריחהו^ד מעניניו. והשנית, שיהיה יודע בו עם אהבתו שאיננו מתעלם ממנו ולא מתעצל בחפצו אבל הוא יודע בו שהוא משתדל ומסכים לעשותו^ה כי אם לא יתברר לו ממנו כל זה לא יהיה בטחוננו^ו עליו שלם^ז מפני שהוא יודע התעלמות ורפיונו בחפצו וכאשר יתקבצו לבוטח במי שבטח בו שתי מדות אלה, גודל רחמנו עליו ורוב השגחתו על עניניו, יבטח בו מבלי ספק. והשלישית, שיהיה^ח חזק לא ינוצח באשר הוא חפץ^ט ולא ימנעהו מונע מעשות בקשת הבוטח^י כי אם יהיה חלש לא ישלם^{יא} הבטחון עליו אע"פ שנתברר שהוא מרחם ומשגיח מפני המנע דברים ממנו ברוב הענינים וכאשר יתקבצו בו שלש המדות האלה יהיה הבטחון עליו יותר ראוי^{יב}.

^א אֲשֶׁר (נ"מ).

^ב יש הרבה שמדברים על זה שהם מאמינים, אבל מנוחת הנפש הוא הבוחן לענין הבטחון במנוחת הנפש מאוחד האדם עם בוראו, ואין דבר מבחוץ מפחידו ומדאיגו (עלי שור ח"א קצו), מנוחת נפש הבוטח ולבו סמוך היינו לא הערה שכלית אלא הנפש קלטה את הבטחון ולבו חי בזה (עלי שור ח"ב עומד תרב) היותר טוב.

^ג לא רק שהוא בוטח בה, אלא שזה טובה

^ד "במה שמפיק טובתו" ובמקומו איתא "מה שמתאים לו" (משמע שזה יכלתו של הקב"ה?).

^ה יעדך

^ו לא

^ז נמחק.

^ח שקיבל עליו.

^ט גם (נוסף).

^י בקש ???

^{יא} "ערב עשוהו" נמחק ובמקומו איתא "קבל לעשות".

^{יב} והחנינה (נוסף).

^{יג} בטוח.

^{יד} ותנוח נפשו נמחק ובמקומו איתא ונפשו נרגעת.

^{יז} כל מה שיטריחהו נמחק, ובמקומו איתא במה שיטיל עליו מעניניו.

^{יח} ומסכים לעשותו נמחק ובמקומו איתא ודואג לכך

^{יט} יהיה בטחוננו נמחק ובמקומו איתא יתכן שיבטח

^י נמחק.

^כ שיהא אותו שבטח עליו.

^{כא} לא ינוצח בארץ הוא חפץ נמחק ובמקומו איתא בלתי מנוצח נגד ראונו

^{כב} בקשת הבוטח נמחק, ובמקומו איתא מלמלא כרכיו.

והרביעית, שיהיה^ג יודע באופני תועלת הבוטח עליו ולא יעלם ממנו מה שהוא טוב^ד לו בנסתר ובנראה ומה שייטב בו ענינו. כי אם לא ידע כל זה לא תנוח נפש הבוטח עליו. וכאשר יתקבצו לו בו דעתו בתועלותיו ויכלתו בהם ורוב השגחתו עליהם וחמלתו עליו, יחזק בטחונו בו מבלי ספק.

והחמישית, שיהיה^ה מתייחד^ה בהנהגת הבוטח עליו מתחלת הויתו וגדולתו וינקותו ונעירותו ובחרותו ושישיותו וזקנתו עד תכלית ענינו. וכשיתברר כל זה ממנו לבוטח יתחייב שתנוח^ו נפשו עליו וישען עליו בעבור מה שקדם לו עליו מן^ז הטובות העודפות^ז והתועליות המתמידות, ויהיה זה מחייב חזקת בטחונו בו.

והששית, שיהיה ענין הבוטח מסור בידו ולא יוכל אדם להזיקו ולהועילו ולא להטיב אליו ולא לדחות נזק^ח מעליו זולתו. כעבד האסור אשר הוא בבית הבור ברשות אדוניו, וכשיהיה הבוטח ברשות מי שבטח עליו על הענין הזה, יהיה יותר ראוי^ט לבטוח עליו.

והשביעית, שיהיה מי שבטח עליו בתכלית הנדיבות והחסד, למי שראוי לו^י ולמי שאינו ראוי לו, ותהיה נדיבותו^י מתמדת וחסדו נמשך לא יכרת^{יא} ולא יפסק.

ומי שנקבצו בו כל המדות האלה עם כל^{יב} מה שהזכרנו קודם לזה, נשלמו תנאי הבטחון בו, והתחייב היודע ממנו^{יג} לבטוח בו, ושתנוח^{יד} נפשו עליו בגלויו ובנסתרו בלבו ובאבריו, ולהמסר אליו ולרצות בגזרותיו, ולדון אותו לטוב בכל דיניו ומפעליו^{יז}.

וכאשר נחקור על אלה השבעה תנאים לא נמצאם כלל בכרואים, ונמצאם כולם בכורא יתעלה, שהוא מרחם על בריותיו כמו שכתוב (תהלים קג ח) רַחוּם וְחַנוּן ה' [אֲרַךְ אַפַּיִם וְרַב חַסְדִּי], ואמר (יונה ד יא) וְאַנִּי לֹא אֶחָוִס עַל נִינְוָה הָעִיר הַגְּדוֹלָה [אֲשֶׁר יֵשׁ בָּהּ הַרְבֵּה מִשְׁתִּים עֹשֶׂה רַבּוֹ אָדָם אֲשֶׁר לֹא יָדַע בֵּין יְמִינִי לְשִׁמְאֹל וּבִהְמָה רַבָּה]. ושאינו מתעלם, כמו שכתוב (תהלים קכא ד) הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל, ושהוא חכם^{יח} ולא ינוצח כמו שכתוב (איוב ט ד) חָכֵם לֵבָב וְאַמִּיץ פֶּחַ מִי הַקֶּשֶׁה אֱלֹהֵי וַיִּשְׁלַם, ואמר (ד"ה א' כט יא) לֵךְ ה' הַגְּדֹלָה וְהַגְּבוּרָה וְהַתְּפָאֶרֶת וְהַנְּצִחַ וְהַהוֹד [כִּי כָל בְּשָׂמִים וּבְאָרְץ לֵךְ ה' הַמְּמַלְכָה וְהַמְתַּנְשֵׂא לְכָל לְרָאשׁ], וכתיב (צפניה ג יז) ה' אֱלֹהֵינוּ בְּקִרְבָּנוּ גְבוּר יוֹשִׁיעַ [יְשִׁיעַ עַלְיָנוּ בְּשִׁמְחָה יַחְרִישׁ בְּאַהֲבָתוֹ יִגִּיל עַלְיָנוּ בְּרַנָּה]. ושהוא מתיחד^{יט} בהנהגת^{יט} האדם^{יט} מתחלת ענינו והתחלת גדולתו^{יט},

^איתכן

^בחיובית

^ג אותו שבטוחים עליו (נוסף).

^ד מתאים.

^ה אותו שבטוחים עליו (נוסף).

^ו מסורה לו.

^ז רגיעת.

^ח משפע

^ט נמחה.

^י דבר בלתי רצוי.

^{יא} ולדק (נוסף).

^{יב} לכך.

^{יג} טובו.

^{יד} יקטע.

^{יז} למחוק.

^{יח} היודע ממנו נמחה, ובמקומו איתא על כל מי שיודעת זאת

^{יט} וירגע.

^{יז} ולהמסר אליו ולרצות בגזרותיו, ולדון אותו לטוב בכל דיניו ומפעליו נמחה, ובמקומו איתא ויתמסר לרצונו ויקבל משפטו ברצון ויחשוב עליו טוב ובכל משפטיו ופעליו.

^{יח} ושהוא חכם נמחה, ובמקומו איתא ושלל יעלם ממנו דבר.

^{יט} ושהוא מתיחד – נמחה

^כ ושהנהגת.

כמ"ש (דברים לבו) [הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם] הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכנך. ואמר (תהלים עא ו) עליך נסמכתי מבטן ממעי אמי אתה גוזי [בך תהלתי תמיד]. ואמר (איוב י י) הלא כחלב תתיכני וכגבנה תקפיאני, ושאר הענין. ושתועלתו הזיקו¹ אינם ברשות אדם כי אם ביד הבורא יתעלה לבדו, כמו שנאמר (איכה ג לו - לח) מי זה אמר ותהי אדני לא צנה מפני עליון לא תצא הרעות והטוב, ואמר (ישעיה מ ח) יבש חציר נבל ציץ ודבר אלהינו יקום לעולם, ואמר (שם ז) [יבש חציר נבל ציץ פי רוח ה' נשבה בו] אכן חציר העם.

וכבר התברר² הענין הזה במאמר השלישי מן הספר הזה במה שיש בו די, ושנדיבתו³ כוללת וחסדו סובב, כמ"ש (תהלים קמה ט) טוב ה' לל כל רחמי על כל מעשיו, ואמר (שם קלו כה) נתן לחם לכל בשר פי לעולם חסדו, ואמר (שם קמה טז) פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון. והשכל גוזר⁴ בהקבץ אלה השבע ענינים בבורא יתעלה מבילתי הנבראים, לכן הבאתי אלו הפסוקים מן הכתוב לזכרון בלבד. וכאשר יתברר זה לאדם ויתחזק הכרתו באמתת חסד⁵ הבורא, יבטח בו וימסר אליו, ויניח הנהגתו⁶ עליו, ולא יחשדהו בדינו ולא יתקצף על בחירתו לו, כמ"ש דוד עליו השלום (שם קטז יג) כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא, ואמר (שם ג - ד) [אפפוני חבלי מות ומצרי שאול מצאונני] צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא [אנה ה' מלטה נפשי]:

פרק ג

אך ההקדמות אשר בברורן ואמתתן ישלם לאדם הבטחון באלהים הן חמש. אחת מהן שיאמין⁷ ויתברר אצלו התקבצות⁸ השבעה עינים⁹ באלהים אשר בהתקבצם במי שבוטחין יתכן לבטוח עליו. וכבר זכרתים¹⁰ והעירותי עליהן במה שנודמן לי מן הכתוב¹¹, והם:
הראשון, שהבורא יתברך מרחם על האדם יותר מכל מרחם, וכל רחמים וחמלה שיהיו מזולתו עליו כולם הם מרחמי האל וחמלתו, כמ"ש הכתוב (דברים יג יח) [ולא ידבק בידך מאומה מן החם למען ישוב ה' מחרון אפן] ונתן לך רחמים ורחמך והרפך [פאשר נשבע לאבתיך].
והשני, כי הבורא יתעלה לא יעלמו ממנו אופני תועלת האדם, והדין נותן זה מפני¹² שהוא אחד ממעשיו, ואין מי שידוע באופני תקנות¹³ העשוי והפסדו, ובפגעים¹⁴ המשיגים אותו¹⁵, ובאופני מחלתו

⁷ בידו לבדו (נוסף).

⁸ התפתחותו.

⁹ הפרשה.

¹⁰ ולענין שתועלתו.

¹¹ ונזקו.

¹² ברשות אדם נמחה, ובמקומו איחא מסורים לאף אחד.

¹³ נתבאר.

¹⁴ ולענין שטובו.

¹⁵ מחייב.

¹⁶ בלעדי.

¹⁷ נמחה.

¹⁸ ויניח הנהגתו נמחה, ובמקומו ואיחא וישלך יהבו.

¹⁹ ידיעתו.

²⁰ אלכו התקבצות נמחה, ובמקומו איחא כי כל

²¹ ישנם (נוסף).

²² הזכרתים.

²³ החדש (נוסף).

²⁴ נותן זה מפני נמחה, ובמקומו ו איחא והכרחי להיות כך.

²⁵ באופני תקנות נמחה, ובמקומו איחא תועליות.

²⁶ והפגעים.

²⁷ המשיגים אותו נמחה, ובמקומו איחא המגיעים עליו.

וארוכתו^א יותר מעושהו. ואם יהיה זה נמצא בעושים מבני אדם^ב, אשר לא יחדשו במעשיהם זולתי צורה מקרית, אך השורש והצורה עצמית אין להם בהם שום תחבולה ולא יכולת לחדשם, ואשר חדש שרש^ג האדם וצורתו ותכונתו וסדר חבורו, הוא החכם היודע^ד בעניני תועלותיו ונזקיו והטוב לו בעולמו ואחריתו בלי ספק^ה, כמ"ש (ישעיה מח יז) [פה אָמר ה' גֹּאֲלֶךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל] אָנִי ה' אֱלֹהֶיךָ מְלֻמְדֶךָ לְהוֹעִיל מְדַרְיֶךָ בְּדֶרֶךְ תְּלִיף, ואמר (משלי ג יב) פִּי אֶת אֲשֶׁר יֵאָהֵב ה' יוֹכִיחַ [וּכְאֵב אֶת בֶּן יִרְצֶה]. והשלישי, כי הבורא יתברך חזק מכל חזק ודברו נגזר^ו מכל דבר ואין משיב את דינו כמ"ש (תהלים קלה ו) פֶּלַאֲשֶׁר חָפֵץ ה' עֲשֵׂה [בְּשָׁמַיִם וּבְאָרֶץ בַּיָּמִים וְכָל תְּהוֹמוֹת], ואמר (ישעיה נה יא) בֶּן יִהְיֶה דְבָרֶי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא יֵשׁוּב אֵלַי רִיקָם [כִּי אִם עֲשֵׂה אֶת אֲשֶׁר חָפְצָתִי וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר שָׁלַחְתִּיו]. והרביעי, כי הוא משגיח על הנהגת בני אדם כלם, לא יניחם^ז ולא יתעלם מהם ולא יסתר^ח ממנו דבר מהם מקטנם ועד גדולם, ולא ישכיחו דבר את דבר^ט, כמו שכתוב (שם מ כז) לְמָה תֹאמַר יַעֲקֹב וּתְדַבֵּר יִשְׂרָאֵל נִסְתָּרָה דְרָפִי מֵה' וּמֵאֱלֹהֵי מִשְׁפָּטַי יַעֲבֹר. ואמר (שם כח) הֲלוֹא יִדְעָתָּ אִם לֹא שָׁמַעְתָּ אֱלֹהֵי עוֹלָם ה' בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ לֹא יֵיעָף וְלֹא יִיגַע אֵין חֶקֶר לְתַבּוּנָתוֹ. והחמישי, שאין ביד אחד מהברואים להועיל את נפשו ולא להזיקה ולא לזולתו כי אם רשות הבורא יתברך, כי העבד כשיהיה לו יותר מאדון אחד, כל אחד מהם יכול להועילו לא יתכן לו לבטוח על אחד מהם, מפני שמקוה התועלת מכל אחד מהם. ואם יהיה אחד מהם יכול על הגדלתו יותר משאריתם, יהיה חוזק בטחוננו בו כפי יכלתו^י, אע"פ שהוא בוטח בשאריתם. ואם לא יוכל להועילו ולהזיקו כי אם אחד מהם בלבד, על כרחו יבטח עליו לבדו, מפני שאינו מקוה תועלת מזולתו. וכן כשירגיש האדם^{יא} שלא יועילנו ולא יזיקנו אחד מהנבראים אלא ברשות הבורא ית', ישוב^{יב} לבו מיראתם ותקותם ויבטח על הבורא לבדו, כמ"ש (תהלים קמו ג) אֵל תִּבְטְחוּ בְּנְדִיבִים בְּכֶן אָדָם שְׂאִין לוֹ תְשׁוּעָה. והששי, שידע רב טוב האלהים^{יג} על האדם, ומה שהתחיל אותו בו מרוב החסד והטובה מבלי שיהיה ראוי אצלו^{יד} לכך, ולא לצורך שיהיה אליו, אך נדבה וטובה וחסד^{טו} כאשר בארנו בשער הבחינה מן הספר הזה. וכמו שאמר דוד ע"ה (שם מ ו) רַבּוֹת עֲשִׂיתָ אֶתָּה ה' אֱלֹהֵי נְפֻלְאֹתֶיךָ וּמַחֲשַׁבְתֶּיךָ אֱלִינוּ אֵין עֲרֹף אֱלִיךָ אֲגִידָה וְאִדְבָּרָה עֲצֵמוֹ מִסֵּפֶר. והשביעי, שיתברר אצלו כי יש לכל ההויות שבעוה"ז מעצם ומקרה גבול ידוע^{טז} ולא יוסיף ולא יגרע על מה שגזר הבורא ית' בכמותו ואיכותו וזמנו ומקומו, אין מרבה^{טז} למה שגזר במעוטו, ולא ממעט ממה שגזר ברבותו, ולא מאחר למה שגזר להקדימו, ולא מקדים למה שגזר לאחרו. ומה שיהיה מן

^א ורפואתו.

^ב שיוצרים יצירות

^ג תחבולה ולא יכולת לחדשם, ואשר חדש שרש נמצא, ובמקומו איתא עצה לעשותה ולא כח ליצור אותה ואם כן אשר צרא יסודות.

^ד החכם היודע נמחה, ובמקומו איתא יודע יורת וחכם יותר.

^ה אור יחזקאל מכתבים קבט

^ו ולברו נגזר נמחה, ובמקומו איתא ופקודתו מופעלתיו

^ז על הנהגת בני אדם כלם, לא יניחם נמחה, ובמקומו איתא צניחול כל מצבי בני אדם לא מזניהם.

^ח יעלם.

^ט את דבר נמחה, ובמקומו איתא "לדבר".

^י כך.

^{יא} כפי יכלתו נמחה, ובמקומו איתא בהארתם לכך.

^{יב} כשירגיש האדם נמחה, ובמקומו איתא אם העלה האדם על לבו.

^{יג} יפנה.

^{יד} רב טוב האלהים נמחה, ובמקומו איתא שידע עולם מנעמיו.

^{טו} נמחה.

^{טז} ולא לצורך שיהיה אליו, אך נדבה וטובה וחסד נמחה, ובמקומו איתא "ולא מפני שהוא זקוק לו אלא טובה חמלה וחסד ונדבה".

^{יז} מסוים.

^{יח} מי שירבה.

הדברים על הדרך הזה^א, הוא הנגזר אשר קדם בתחלת הידיעה, אלא שלכל הגזרות הקודמות בידיעת הבורא סבות, ולסבות סבות. ומי שאינו מביין^ב עניני העולם יחשוב^ג כי הסיבה המתחדשת מחייב^ד שנוי הענינים והתהפכותם מענין אל ענין, והסיבה חלושה ונקלה מהיותה ממנה^ה שנוי או חלוף בעצמה^ו. כאשר נראה הגרגיר האחד מן החטה מצמיח שלש מאות שבליים, ובכל שבולת שלשים גרגרים, ויהיה הגרגיר האחד סיבה לעשרת אלפים או קרוב להם, היעלם כי כח הגרגיר חלוש מעשות כמות זה, וכן שאר הגרגרים הנזרעים והנטועים. וכן נאמר בהוית^ז האדם ושאר החיים מטפת הזרע. וכמו כן הוית הדג הגדול מביצת הדג עם קטנותה^ח. וטרדת הנפש להקדים מה שאיחר הבורא יתעלה, ולאחר מה שהקדים, ולהרבות מה שהמעייט, ולהמעייט מה שהרבה בקניני^ט העולם, מבלי סבב אל קיום מצות עבודתו וקבול תורתו חלישות ההכרה באמתת ידיעתו וסכלות מהבין טובות הנהגתו^י.

וכבר רמז החכם אל הענין הזה במאמרו (קהלת ג א) לְכָל זְמַן וְעַת לְכָל חַפְץ תַּחַת הַשָּׁמַיִם. ואח"כ זכר^{יא} מהם כ"ח ענינים, והוא מה שאמר (&) עת ללדת ועת למות וגו', עד אמרו (&) עת מלחמה ועת שלום. ואמר (שם ט יא) [שְׁבִתִי וְרָאָה תַּחַת הַשָּׁמַיִם כִּי לֹא לְקַלִּים הַמְרוֹץ וְלֹא לְגִבּוֹרִים הַמְלַחֵמָה וְגַם לֹא לְחַכְמִים לְחֹם וְגַם לֹא לְנִבְנִים עֶשֶׂר וְגַם לֹא לְיֹדְעִים חָן] כִּי עַת וְפִנְעַע יִקְרָה אֶת כָּלָם, ואמר (שם ה ז) [אִם עֶשֶׂק רָשׁ וְגִזּוֹל מְשַׁפֵּט וְצֹדֵק תִּרְאָה בְּמִדְיָנָה אֵל תִּתְמָה עַל הַחֲפֹץ] כִּי גִבָּה מְעַל גִּבָּה שֹׁמֵר וְגִבָּהִים עֲלֵיהֶם. והליכות^{יב} דיני הבורא יתעלה יותר נעלמות ועמוקות ועליונות מהגיע^{יג} אל ידיעת חלקיהם, כ"ש כללם, וכבר אמר הכתוב (ישעיה נה ט) כִּי גִבָּהוּ שָׁמַיִם מְאֹרָךְ בֵּן גִּבָּהוּ דְרָכֵי מִדְרָכֵיכֶם וּמִחֲשָׁבֹתֵי מִמְחֲשָׁבֹתֵיכֶם :

והקדמה השנית, שידע ויתברר אצלו כי הבורא יתברך משקיף עליו, ואין נעלם ממנו נגלה ונסתרו וצפונו^{יד} ונראהו ואם בטחוננו באלהיו בלב שלם אם לא. כאשר אמר הכתוב (תהלים צד יא) ה' יִדַע מִחֲשָׁבוֹת אָדָם כִּי הִמָּה הַכֹּל, ואמר (משלי כד יב) [כִּי תֹאמַר הֵן לֹא יִדְעֵנוּ זֶה] הֲלֹא תִכֵּן לַבּוֹת הוּא יִבִּין [וְנִצֵּר נִפְשֶׁךָ הוּא יִדַע וְהַשִּׁיב לְאָדָם כְּפִפְעָלוֹ], ואמר (מלכים א' ח לט) [וְאַתָּה תִשְׁמַע הַשָּׁמַיִם מִכּוֹן שְׁבִתֶךָ וְסִלַּחְתָּ וְעִשִּׂיתָ וְנָתַתָּ לְאִישׁ כְּכֹל דְרָכָיו אֲשֶׁר תִּדַע אֶת לְבָבוֹ] כִּי אַתָּה יֹדְעַת לְבַדְךָ אֶת לְבַב כָּל פְּנֵי הָאָדָם. וכשיתברר זה לבוטח, אין ראוי לו לטעון^{טו} שהוא בוטח באלהים יתעלה בדבורו מבלי שיבטח עליו בלבו ובמצפוננו, ויהיה במעלת מי שנאמר עליהם (ישעיה כט יג) [וַיֹּאמְרוּ אֲדֹנָי יֵעָן כִּי נִגַּשׁ הָעָם הַזֶּה] בְּפִיו וּבְשִׁפְתָיו כְּפִדּוֹנֵי וְלִבּוֹ רַחַק מִמֶּנִּי [וַתְּהִי יִרְאַתָם אֹתִי מִצּוֹת אֲנָשִׁים מְלֻמְדָה] :

והקדמה השלישית, שייחד אלהיו בבטחוננו בו במה שהוא חייב לבטוח בו, ואל ישתף זולתו עמו ויבטח עליו או על אחד מהברואים ויפסד^{טז} בטחוננו באלהיו בהשתתף^{יז} זולתו עמו. וכבר ידעת מה שנאמר

^א מן הדברים על הדרך הזה נמחק, ובמקומו איתא "היפך זה"
^ב יודע.

^ג נדמה לו.

^ד הגורמת.

^ה והסיבה חלושה ונקלה מהיותה ממנה נמחק, ובמקומו איתא "בעוד שהסבה כשלעצמה חלשה ורפה מכדי שתגרום"

^ו בעצם הדבר.

^ז גוף (נוסף).

^ח עם קטנותה נמחק, ובמקומו איתא "על אף חולשתה."

^ט בעניני.

^י מבלי סבב אל קיום מצות עבודתו וקבול תורתו חלישות ההכרה באמתת ידיעתו וסכלות מהבין טובות הנהגתו נמחק, ובמקומו איתא פרט להסתללות לעמוד בחובות משמעתו וקיום תורתו אינו אלא חוסר הכרה באמתת ידיעתו ואי ידיעת טוב השגחתו עלינו.

^{יא} הזכיר.

^{יב} ומהלכי.

^{יג} מכדי שנגיע

^{יד} ונסתרו וצפוננו נמחק, ובמקומו איתא וסוד ופשוטו.

^{טו} אין ראוי לו לטעון נמחק, ובמקומו איתא לא יוכל עוד לומר בפיו.

^{טז} כי אז יפסד.

שנאמר באסא עם חסידותו² עת שסמך על הרופאים, דכתיב (ד"ה ב' טז יב) [וַיִּחְלָא אָסָא בְּשָׁנָה שְׁלוֹשִׁים וְתֵשַׁע לְמַלְכוּתוֹ בְּרַגְלָיו עַד לְמַעְלָה חָלְיוֹ וְגַם] בְּחָלְיוֹ לֹא דָרַשׁ אֶת ה' פִּי בְּרִפְּאִים, ונענש על זה ואמר הכתוב (ירמיה יז ז) בְּרוּךְ הַגִּבֹּר אֲשֶׁר יִבְטַח בֵּהּ וְהָיָה ה' מְבַטְחוֹ. ומן הידוע כי מי שימנה מבני אדם שני ממונים או יותר לעשות דבר מנוויו מופסד³. כל שכן מי שבטח על האלהים וזולתו שיסתר בטחונו ויהיה זה הסיבה החזקה⁴ להמנע ממנו מה שבטח עליו בו, כמ"ש (שם ה) [פֶּה אָמַר ה'] אָרוּר הַגִּבֹּר אֲשֶׁר יִבְטַח בְּאָדָם וְשֵׁם בְּשֵׁר זָרְעוֹ וּמִן ה' יִסּוּר לְבוֹ⁵:

והקדמה הרביעית, שתהיה השגחתו חזקה והשתדלותו גדולה לקיים מה⁶ שחייבו בו הבורא מעבודתו, ולעשות מצותיו ולהזהר מאשר הזהירו ממנו, כפי מה שהוא מבקש, כדי שיהיה הבורא מסכים לו (ס"א כפי מה שהוא מבקש שיהיה הבורא לו), במה שהוא בוטח עליו בו, כמ"ש רז"ל (&) עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצונו, בטל רצונך מפני רצונו כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך. ואמר הכתוב (תהלים לו ג) בְּטַח בֵּהּ וַעֲשֵׂה טוֹב שְׂכָן אֲרִץ וְרַעַה אָמוּנָה, ואמר (איכה ג כה) טוֹב ה' לָקוּוּ לְנַפְשׁ תְּדַרְשֵׁנוּ. אבל מי שיבטח על הבורא והוא ממרה אותו⁷, כמה הוא סכל וכמה דעתו חלושה והכרתו, כי הוא רואה כי מי שנתמנה לו⁸ מבני אדם על דבר כשהוא מצוה אותו להתעסק בצורך⁹ מצרכיו או מזהיר אותו מדבר ויעבור על מצותיו, ויגיע לממונה עברו על מצותו, כי יהיה הסיבה החזקה להמנע ממנו להעשות מה שבטח עליו בו. כ"ש מי שעבר על חקי האלהים ומצותיו, אשר יעד והעיד¹⁰ עליהם שתהיה תוחלת הבוטח עליו נכזבה כשימרהו, ולא יהיה ראוי להקרא בשם בוטח באלהים. אך הוא כמ"ש הכתוב (איוב כז ח - ט) כִּי מֵה תִּקְנֵת חֲנֹף כִּי יִבְצַע פִּי יִשָּׁל אֱלוֹהִים נַפְשׁוֹ, הַצַּעֲקָתוֹ יִשְׁמַע אֵל [כִּי תְּבוֹא עָלָיו צָרָה] ואמר (ירמיה ז ט) הַגִּבֹּר רָצַח וְנָאֵף וְהִשְׁבַּע לְשִׁקְרָא וְנִקְטַר לְבַעַל וְהִלְךְ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יִדְעָתָם] ואמר (שם י) וּבְאֵתָם וְעַמְדָתָם לְפָנַי בְּבֵית הַזֶּה אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו [וְאֶמְרָתָם נִצְלָנוּ לְמַעַן עֲשׂוֹת אֵת כָּל הַתּוֹעֲבוֹת הָאֵלֶּה] ואמר (שם יא) הַמְעַרְתַּם פְּרִצִים הָיָה הַבֵּית הַזֶּה אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו [בְּעֵינֵיכֶם גַּם אֲנֹכִי הִנֵּה רְאִיתִי נְאֻם ה']:

והקדמה החמישית, שיתבאר אצלו כי השלמת¹¹ הדברים המתחדשים בעולם הזה לאחר היצירה הוא בשני דברים: אחד מהם, גזרות¹² הבורא יתעלה וחפצו ביציאתם¹³ אל גבול ההויה. והשני, סבות ומצועים¹⁴ מהם קרובים ומהם רחוקים, ומהם נגלים ומהם נסתרים, וכולם רצים להשלים¹⁵ מה שנגזר

^א כיון שסתף.

^ב עם חסידותו – נמחה, ובמקומו איתא על אף לדקתו.

^ג כי מי שימנה מבני אדם שני ממונים או יותר לעשות דבר מנוויו מופסד נמחה, ובמקומו ואיתא שכל הבוטח על שני ממונים מבני אדם או יותר על כך להוליא לפועל דבר מסוים יהיה בטחונו בטל.

^ד העיקרי.

^ה אפילו סר לבו קצת.

^ו שתהיה השגחתו חזקה והשתדלותו גדולה לקיים מה נמחה, ובמקומו איתא "שישגיח וישתדל מאד מאד לעמוד במה".

^ז מבקש, כדי שיהיה הבורא מסכים לו (ס"א כפי מה שהוא מבקש שיהיה הבורא לו), – נמחה, ובמקומו איתא "רואה שיעשה לו ה'".

^ח ממרה אותו, נמחה ובמקומו ואיתא מורד בו.

^ט דעתו חלושה והכרתו, כי הוא רואה כי מי שנתמנה לו, ובמקומו ואיתא חסרה דעתו והכרתו זכרותו כי מי שבטח על אחד.

^י להתעסק בצורך נמחה, ובמקומו איתא לעשות כורך.

^{יא} יעד והעיד נמחה, ובמקומו איתא הבטיח ויעד (ואייס).

^{יב} ביצוע

^{יג} יכולת.

^{יד} מן ההעדר (נוסף).

^{טו} ואמצעים.

^{טז} רצים להשלים נמחה, ובמקומו איתא פועלים לזכוע.

היותו והראותו^א בעזר האלהים להם על זה. ודמיון הסיבות הקרובות בהוצאת המים ממעמקי הארץ, בגלגל הכלים ההמעלים את המים מן הבאר, וסבתו הרחוקה, האדם שהוא קושר הבהמה אל הגלגל, ומניעתו להעלות המים מתחתיות הבאר על פני הארץ. אך הסיבות אשר בין האדם והכלים, מצועים^ב בין שני הדברים, והם הבהמה והעגולים שמגיע קצתם את קצתם^ג, והחבל. ואם יקרה פגע לאחת מן הסיבות הנזכרות, לא יגמר הענין המכוון^ד בהם.

וכן שאר המעשים היוצאים אל גבול^ה ההויה, לא יתקבצו מן האדם^ו וזולתו כי אם בגזרת האלהים והזמנתו, והסיבות^ז אשר בהם הגמרם^ח, כמ"ש (שמואל א' ב ג) [אַל תִּרְבוּ תְדַבְּרוּ גְבוּהָ גְבוּהָ יֵצֵא עֲתָק מִפִּיכֶם כִּי אֵל דְּעוֹת ה' וְלֹא וְלֹא { נִתְּכָנוּ עֲלֵלוֹת, וְאָמַר (מלכים א' יב טו) [וְלֹא שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֶל הָעָם] כִּי הָיְתָה סִבָּה מֵעַם ה' [לְמַעַן הָקִים אֶת דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד אֶחָיָה הַשִּׁילֹנִי אֶל יִרְבֶּעַם בֶּן נִבְט]. ואם תהיינה הסיבות נעדרות^ט בכלל, לא תגמר יציאת דבר מן הפעולות הטבעיות אל גדר ההויה.

וכאשר נסתכל בצורך^י האדם לסבב ולהתגלגל ולגמור^{יא} עניניו, נמצאהו בראות העין^{יב} כי הצריך אל המזון כשיושם^{יג} לפניו המאכל כראוי לו, אם לא יתגלגל לאוכלו בהגבהתו אל פיו ולעסו לא ישבר^{יד} רעבונו, וכן הצמא בצרכו אל המים. וכ"ש אם ימנע המאכל ממנו, עד שיתגלגל^{יט} לתקנו בטחינה ולישה ואפיה והדומה לזה, ויותר גלגול מזה^{יז} וקשה^{יח} אם יצטרך לקנותו ולתקנו, ויותר מזה עוד אם לא יזדמנו לו הדמים שיקנה אותו בהם, ויצטרך לגלגול ולסבוב גדול ממה שזכרנו קודם שישתכר בדמים, או שימכור מה שהוא צריך לו מחפצים וקנינים וכיוצא בהם.

והעילה אשר בעבורה חייב הבורא את האדם לחזור ולסבב על סיבות הטרף, ושאר מה שהוא צריך אליו לשני פנים: אחד מהם, מפני שחייבה החכמה בחינת הנפש בעבודת האלהים ובהמרותו, בחן אותה במה שמראה זו ממנה, והוא הצורך והחסרון אל מה שהוא חוץ לה, ממאכל ומשתה^ט ומלבוש ומעון ומשגל^כ, וצוה אותם לחזור עליהם^{כא} להביאם בסיבות המוכנות להם על פנים מיוחדים ועתים ידועים. ומה שגזר הבורא שיגמר לאדם מהם, יגמר וישלם בהשלמת הזדמנות הסיבות, אשר לא גזר לו

^א והתגלותו.

^ב חמלעים.

^ג והעגולים שמגיע קצתם את קצתם נמחה, ובמקומו איתא והגלגלים המניעים זה את זה

^ד יגמר הענין המכוון נמחה, ובמקומו איתא תבואה המטרה הדרושה.

^ה היוצאים אל גבול נמחה, ובמקומו איתא הנעשות בתחום.

^ו יתקבצו מן האדם נמחה, ובמקומו איתא יתכנו לאדם.

^ז והזמנתו, והסיבות נמחה, ובמקומו איתא יתעלה המאפשר את הסבות

^ח צונו

^ט ואם תהיינה הסיבות נעדרות נמחה, ובמקומו איתא ה' וכל זמן שנעדרו הסבות.

^י תתכן.

^{יא} על זקיקות.

^{יב} כדי לבלע.

^{יג} בראות העין נמחה, ובמקומו איתא ברורים לעין כל.

^{יד} אם ישימו.

^{יט} ימלא את

^{יז} שיתעסק

^{יח} גלגול מזה נמחה, ובמקומו איתא חמור.

^{יט} בסבות נוסף.

^כ 201 דף רב ולא יכולתי לקרוא את זה.

^{כא} ומעון ומשגל נמחה, ובמקומו איתא ומדור ותשמיש לפיכך.

^{כב} לחזר עליהם נמחה, ובמקומו איתא להתעסק בגורמים כדי.

להגמר בהם לא יגמר⁶ וימנעו ממנו הסיבות. ונתברר ממנו העבודה והעבירה בכונה ובבחירה לאחת מהנה מבלתי האחרת, ויתחייב אח"ז הגמול והעונש, ואפי' לא גמר בהם המעשים. והשני, כי אילו לא הוצרך האדם לטרוח ולחזור ולסבב להבאת טרפו, היה בועט ורודף אחר העבירות, ולא היה משגיח על מה שהוא חייב בו על טובת האלהים עליו, כמ"ש (ישעיה ה יב) וְהָיָה כְּנֹזֵר וְנִבְלָה תָּף וְחִלְלֵל וַיִּזְיֵן מִשְׁתִּיָּהֶם וְאֵת פְּעַל ה' לֹא יִבְיטוּ וּמַעֲשֵׂה יָדָיו לֹא רָאוּ, ואמר (דברים לב טו) וַיִּשְׁמַן יִשְׂרָאֵל וַיִּבְעֹט שְׂמֵנָה עֲבִיבָה כְּשִׁית וַיִּטֵּשׁ אֱלֹהֵי עֲשָׂהוּ [וַיִּנְבֵּל צוּר יִשְׁעָתוֹ], ואמרו ז"ל (&) יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון, (&) וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוורת עון. וכל שכן מי שאין לו חלק באחת מהן, ולא שם לבו על אחת מהן, והיה מחמלת הבורא יתעלה על האדם שהטרידו בעניני עולמו ואחריתו להתעסק כל ימי חייו בזה, ולא יבקש מה שאינו צריך לו, ולא יוכל להשיגו בשכלו, כמו עניני ההתחלה והתכלה, כמו שאמר החכם (קהלת ג יא) [אֵת הַפֶּלַע עֲשֵׂה יָפֵה כְּעֵתוֹ] גַּם אֵת הַעֲלָם נִתַּן בְּלִבְּךָ מִכְּלֵי אֲשֶׁר לֹא יִמְצָא הָאָדָם אֵת הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר עֲשֵׂה הָאֱלֹהִים מֵרֵאשִׁית וְעַד סוּף.

ואם הוא מגביר עבודת האלהים ובוחר ביראתו ובוטח בו בעניני תורתו ועולמו וסר מן הדברים המגונים, וכוסף למדות הטובות, לא יבעט במנוחה, ולא יטה אל השלוה, לא ישיאהו היצר, ולא יפת בכשפי העולם, יסתלק מעליו טורח הגלגול והסבוב בהבאת טרפו, מפני הסתלקות שני הפנים מעליו, הבחינה והבעיטה בטובה, ויבואהו טרפו בלי טרח וכלי יגיעה כפי ספוקו ומזונו, כמ"ש (משלי י ג) לֹא יִרְעִיב ה' נֶפֶשׁ צַדִּיק [וְהַנּוֹת רְשָׁעִים יְהַדִּף]. ואם יאמר האומר הנה אנחנו רואים מקצת צדיקים לא יזדמן להם טרפם אלא אחרי העמל והיגיעה, ורבים מאנשי העבירות בשלוה וחייהם בטוב ובנעימים. נאמר כי כבר קדמו הנביאים והחסידים לחקור על זה הענין. מהם, מי שאמר (ירמיה יב א) [צַדִּיק אֲתָה ה' כִּי אָרִיב אֵלַיךְ אִךְ מִשְׁפָּטִים אֲדַבֵּר אוֹתְךָ] מדוע דָּרַךְ רְשָׁעִים צֹלְחָה [שְׁלוֹ כֹל בְּגָדֵי בְּגָד], ואמר האחר (חבקוק א ג) לָמָּה תִרְאֵנִי אֲנִי וְעָמַל תְּבִיט וְשֹׁד וְחֶמְס לְנִגְדֵי יְהוָה רִיב וּמְדוֹן יִשָּׂא, ואמר (שם ד) [עַל כֵּן תִּפּוּג תּוֹרָה וְלֹא יֵצֵא לְנִצַּח מִשְׁפָּט] כִּי רְשָׁע מִכְתִּיר אֵת הַצַּדִּיק [עַל כֵּן יֵצֵא מִשְׁפָּט מִעֶקְלָל], ואמר (שם יג) [טְהוֹר עֵינַיִם מִרְאוֹת רַע וְהִבִּיט אֶל עָמַל לֹא תוּכַל לָמָּה תְּבִיט בּוֹגְדִים] תִּחְרִישׁ בְּכַלֵּעַ רְשָׁע צַדִּיק מִמֶּנּוּ. ואמר אחר (תהלים עג יב) הִנֵּה אֱלֹהֵי רְשָׁעִים וְשִׁלְוֵי עוֹלָם הִשְׁגוּ חֵיל, ואמר (שם יג - יד) אִךְ רִיק זְפִיתִי לְכָבִי וְאֶרְחֵץ בְּנִקְיוֹן פְּפִי וְאֶהִי נְגוּעַ כֹּל הַיּוֹם וְתוֹכַחְתִּי לְבָקָרִים. ואמר אחר על פי אנשי דורו (מלאכי ג טו) [וְעֵתָה אֲנַחְנוּ מְאֻשְׂרִים יָדִים גַּם נִבְנוּ עֲשֵׂי רְשָׁעָה] גַּם בָּחֲנוּ אֱלֹהִים וַיִּמְלֹטוּ, והרבה כזה.

אך הניח הנביא התשובה בבאור עילת⁷ זה, מפני שעילת כל אחד מן הצדיקים הנבחנים, וכל אחד מן הרשעים שהם בטובה בעוה"ז זולת עילת האחר, לכן העיר על זה באמרו (דברים כט כח) הַנְּסֻתָּר לֹהֵ אֱלֹהֵינוּ וְהַנְּגַלָּת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ [עַד עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל דְּבָרֵי תּוֹרָה הַזֹּאת]. ואמר החכם בדומה לזה (קהלת ה ז) אִם עֲשָׂק רֵשׁ וְגוֹל מִשְׁפָּט וְצַדִּיק תִּרְאָה בְּמַדִּינָה אֵל תִּתְמָה [עַל הַחֲפִץ כִּי גִבָּה מֵעַל גִּבָּה שְׁמֵר וְגִבָּהֵם עֲלֵיהֶם], ואמר הכתוב (דברים לב ד) הַצּוּר תָּמִים פָּעֵלוּ כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט [אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עוֹל צַדִּיק וַיִּשֶׁר וַיֹּא].

ועם כל זה ראיתי לבאר בענין הזה מה שיהיה בו מעט הספקה, ואומר כי הפנים אשר בעבורם ימנעו מהצדיק הזמנות טרפו עד שיטרח עליו, ויבחן בו אפשר שיהיה עון שקדם לו התחייב להפרע ממנו עליו כמ"ש (משלי יא לא) הֵן צַדִּיק בְּאֶרֶץ יְשָׁלֵם [אִךְ כִּי רְשָׁע וְחוֹטֵא]. ויש שיהיה על דרך התמורה בעוה"ב כמ"ש (דברים ח טז) [הַמַּאֲכֹלֶךְ מִן בְּמַדְבַּר אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן עֲנֹתְךָ וּלְמַעַן נִסְתַּדֵּךְ לְהִיטִבְךָ בְּאֶחְרִיתְךָ. ויש שיהיה להראות סבלו והסברתו הטובה בעבודת הבורא ית' כדי שילמדו ב"א ממנו כמו שידעת מענין איוב. ויש שיהיה לרשע אנשי דורו ויבחנהו הבורא יתעלה בעוני וברישי ובחלאים להראות חסידותו ועבודתו לאלהים מבלעדיהם כמ"ש (ישעיה נג ד) אֲכַן חָלִינוּ הוּא נִשָּׂא וּמְכַאֲבֵינוּ סָבֵלָם [וְאֲנַחְנוּ חֲשַׁבְנָהוּ נְגוּעַ מִפֶּה אֱלֹהִים וּמַעֲנָה]. ויש שיהיה מפני שאיננו מקנא לאלהים לקחת הדין מאנשי דורו, כמו שידעת מעין עלי ובניו שאמר בהם הכתוב (שמואל א ב לו) וְהָיָה כָּל הַנוֹתֵר בְּבֵיתְךָ יְבוֹא לְהַשְׁתַּחֲוֹת לוֹ [לְאַגֹּרֵת כֶּסֶף וְכַפֵּר לְחֶם וְאָמַר סִפְחֵנִי נָא אֵל אֲחַת הַכְּהֹנָנוֹת לְאֹכַל פֶּת לְחֶם]. אבל טובות האל יתברך על הרשע יש שתהיה בעבור טובה שקדמה לו יגמלהו האלהים עליה בעולם הזה כמו שאמר (דברים ז י) וּמִשְׁלָם לְשֹׁנְאָיו אֵל פְּנֵיו לְהַאֲבִידוֹ [לֹא יֵאָחַר לְשֹׁנְאוֹ אֵל פְּנֵיו יִשְׁלַם לוֹ] ותרגמו בו הראשונים⁸ ומשלם לשנאוהי זכוון (ס"א טבן) דאינון עבדין קדמוהי בחייהון לאובדיהון. ויש שתהיה על

⁶ יגמר וישלם זהשמת הזמנות הסיבות, אשר לא גזר לו להגמר בהם לא יגמר נמחה, ובקומו חילת יוסג ויתקיים בקיום הסבות זקלות ומה שלא גזר לו ה' השתולל יוסג.

⁷ סיבה.

⁸ עי' לקמן יחוד המעשה פרק ה' שמתייחס לחכמי המשנה כראשונים.

דרך הפקדון אצלו עד שיתן לו האל יתברך בן צדיק יהיה ראוי לה כמו שאמר (איוב כז טז - יז) [אם יצפר כפפר כסף וכחמר יכין מלבוש] יכין וצדיק ילבש [וכסף נקי יחלק], ואמר (קהלת ב כו) [פי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושמחה] ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס לתת לטוב לפני האלהים [גם זה הכל ורעות רוח]. ואפשר שתהיה הסיבה הגדולה שבסיבות מותו ורעתו כמו שכתוב (שם ה יב) [יש רעה חולה ראיתי תחת השמש] עשר שמור לבצעליו לרעתו. ואפשר שתהיה להאריך הבורא יתעלה לו, עד שישוב ויהיה ראוי לה, כמו שידעת מענין מנשה. ויש שתהיה לחסד שקדם אביו, והיה ראוי להטיב לבנו בעבורו, כמ"ש ליהוא בן נמשי (מלכים ב י ל) [ויאמר ה' אל יהוא יען אשר הטיבת לעשות הישר בעיני ככל אשר בלבבי עשית לבית אחאב] בני רבעים ישבו לה על פסא ישראל, ואמר (משלי כ ז) מתהלך בתמו צדיק אשרי בניו אחרי, ואמר (תהלים לו כה) נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם. ויש שתהיה לנסות אנשי התרמית והמצפונים הרעים, כשהם רואים זה, ממהרים לסור מעבודת הבורא וחשים להתרצות אל אנשי הרשע וללמוד ממעשיהם, ויתברר הגבר לאלהים. ויראה הנאמן בעבודתו בסבלו עת ששולטין בו ומביישין אותו, ויקבל שכר מהבורא יתעלה עליה, כמו שידעת מענין אליהו עם איזבל, וירמיהו עם מלכי דורו.

וכיון שהתברר חיוב הגלגול על הסיבות על ב"א נבאר עתה כי אין כל אדם חייב לחזור על כל סיבה מסיבות הטרף כי הסיבות רבות, מהן נקלות שטרחם מעט כסחורה בחנות או מלאכת יד שטרחה מעט כתפירה וכאחזי והספרות ואצור המסחרים ושכיר האריסים והפועלים והשמשים בעבודת האדמה. ומהן סיבות יש בהן יגיעה וטורח בעבוד העורות והוצאת הברזל והנחשת מן מוצאייהם וזקוק הכסף בעופרת ונשוא המשאות הכבדות וללכת בדרכים רחוקים תמיד ועבודת האדמה וחרישתה וכיוצא בהם. ומי שהוא מבני אדם חזק בגופו וחלש בהכרתו, ראוי לו מהם מה שיש בו מן היגיעה כפי שיכול לסבול. ומי שהוא חלש בגופו והכרתו חזקה אל יבקש מסיבות הטרף מה שמיגעע גופו אך טה אל מה שיהיה קל על גופו ויוכל להתמיד עליו ולכל אדם יש חפץ במלאכה או סחורה מבלתי זולתה כבר הטביע האל לה בטבעו אהבה וחבה וכן בשאר החיים כמו שהטביע בטבע החתול צידת העכברים ובטבע ההנץ צידת מה שראוי לו מן העוף ובטבע האיל צידת הנחשים. וכן יש מן העופות שיצדו הדגים לבד וכן בטבע מין ומין ממני החיים נטיה ותאוה אל מין ממני הצמחים והחיים הוטבע עליו להיות סיבה למזונו ותכונת גופו ואבריו ראויין לדבר ההוא כפה הארוך והשוק הארוך לעוף שהוא צד את הדגים וכשן והצפורן החזק לארי והקרניים לשור ולאיל ואשר תוכן מזונו מן הצמח לא נתן לו כלי הצייד והטרף. ועל הדמיון הזה תמצא מדות בני אדם וגופותם מוכנות לסחורות ולמלאכות. ומי שמוצא במדותיו וטבעו כוסף אל מלאכה מהמלאכות ויהיה גופו ראוי לה ויוכל לסבול את טרחה יחזר עליה ישים אותה סיבה להבאת מזונו ויסבול מתקה מרירותה ואל יקוץ כשימנע ממנו הטרף בקצת העתים אך יבטח באלהים שיספיק לו טרפו כל ימי חייו ויכוין בטרדת לבו וגופו בסיבה מן הסיבות והסבב עליה לעמוד במצות הבורא שצוה האדם להתעסק בסיבות העולם בעבודת האדמה וחרישתה וזריעתה כמו שכתוב (בראשית ב טו) ויקח ה' אלהים את האדם וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה. ולהשתמש בשאר בעלי חיים בתועלותיו ומזונו ובנין המדינות והכנת המזונות. ולהשתמש בנשים ולבעול אותן להרבות הזרע ויהיה הנשכר על כונתו בהם לאלהים בלבו ובמצפונו בין שיוגמר לו חפצו ובין שלא יוגמר לו חפצו כמ"ש (תהלים קכח ב) יגיע פפיק פי תאכל אשריך וטוב לך וארוז"ל (&) וכל מעשיך יהיו לשם שמים ויהיה בטחוננו באלהים שלם ולא יזיקנו הסיבות על הסיבות להבאת טרפו בהם מאומה כשהוא מכוין בהם בלבו ובמצפונו לשם שמים. ואל יחשוב כי טרפו מועמד על סיבה ידועה ושאם תמנע הסיבה היא ממנו לא יבא בסיבה אחרת. אבל יבטח על האלהים בטרפו וידע כי הסיבות כלן אצל הבורא שוות יטריפהו במה שירצה מהן ובעת שירצה מאיזה ענין שירצה כמו שאמר הכתוב (שמואל א' יד ו) [ויאמר יהונתן אל הנער נשא כליו לכה ונעברה אל מצב הערלים האלה אולי יעשה ה' לנו] פי אין לה מעצור להושיע ברכ או במעט, ואמר (דברים ח יח) [וזכרת את ה' אלהיך] פי הוא הנתן לה פת לעשות חיל [למען הקים את בריתו אשר נשבע לאבותיך פיוס הזה], ואמר (זכריה ד ו) [ניען ויאמר אלי לאמר זה דבר ה' אל זרפקל לאמר] לא בחיל ולא כלח פי אם ברוחי אמר ה' צבאות: